

ÁDÁM ANDREA

Körkép a lengyel kortárs tánc fejlődéséről és jelenlegi helyzetéről

Előszó

A kortárs tánc megjelenése és a posztmodern társadalmi működés kiteljesedése között megfigyelhető ok-okozati összefüggések miatt úgy tűnik, ez a művészeti ág különösen alkalmas a mai kor emberének pszicho-fizikai kondícióit megfigyelésének tárgyává emelni. A fejlett társadalmakban (mint pl. az Egyesült Államokban, Kanadában, Nagy-Britanniában, Németországban, Franciaországban) betöltött kivételes helyzete, dinamikus fejlődése és népszerűségének gyors növekedése a demokratikus alapokon működő kultúra egyértelmű leképeződése. Lengyelországban – hasonlóan az egykori keleti blokk többi országához – csak az elmúlt húsz évben beszélhetünk a kortárs tánc kibontakozásáról. A rendszerváltás idején megkezdődött társadalmi-politikai változások elengedhetetlenek voltak a megfelelő kulturális kontextus megteremtéséhez. A kortárs tánc helyzete éppen ezért (és azóta is) a demokratikus értékekhez való kötődés jól megfogható jele.

Előzmények

A klasszikus balett hagyományától a modern irányzatok felé való eltérés első, bátortalan kísérletei a Conrad Drzewiecki által 1973-ban alapított poznaíni Polski Teatr Tańca előadásai-ban érhetők tetten. A kortárs tánc és táncszínház definiálódásában azonban még ennél is nagyobb szerepet játszott egy jóval korábbi, a lengyel színháztudományban gyökerező intézmény, a Henryk Tomaszewski által 1956-ban alapított Wrocław-i Pantomimszínház, Lengyelország első hivatásos pantomimszínháza. A későbbi táncművészek közül többen is ebből az iskolából kerültek ki, s innen eredeztethető a lengyel táncszakma – mai napig is érzékelhető – teátrális gondolkodáshoz való mély kötődése.

Kilencvenes évek: Bumm!

Az igazi áttörést a kilencvenes évek jelentették a lengyel kortárs tánc történetében. Ekkor már két, egymástól radikálisan eltérő esztétikát képviselő táncszínház is működött a lengyel táncszcénán belül: a kortárs balett irányzatát követő Polski Teatr Tańca (1988 óta Ewa Wy-cichowska irányítása alatt, a komolyzenei és szépirodalmi inspirációkon alapuló táncszínházi forma felé közelít), valamint a Tomaszewski örökségét továbbvivő Teatr Ekspresji Gdyniában. A kortárs tánc társadalmi (el)jismertsége azonban továbbra is marginális maradt, hiányzott egy kifejezetten csak kortárs táncon alapuló társulat. Ezt az űrt az 1991-ben Jacek Łumiński táncos, koreográfus által Bytomban alapított Śląski Teatr Tańca töltötte be. Łu-

miński egyrészt az amerikai modern táncból, másrészt a lengyel és zsidó néptáncból merített inspirációt, és ezeket gyúrta sajátos formanyelvvé, amit némileg fellengzősen lengyel tánctechnikának nevezett el. A ŚTT igazgatója kitűnő érzékkel használta fel a politikai transzformáció kínálta lehetőségeket a nemzetközi kapcsolatteremtés és társulatépítés szintjén. Jellegzetesen tablószerű, narratív előadásaival ma is az egyik legismertebb lengyel táncszínháznak számít világszerte, noha művészi újszerűsége idővel egyre inkább megkopott.

A kortárs tánc meghatározó központjai nem feltétlenül a legnagyobb városokban kerekednek. A bytomi táncszínház megalakulását követően újabb és újabb társulatok jöttek létre, a lengyel táncosok előtt megnyílt a külföldön való tapasztalatszerzés, a nemzetközi társulatok előtt pedig a Lengyelországban való vendégszereplés lehetősége. Sajátosan lengyel jelenség, hogy a nyolcvanas, kilencvenes években létrejött társulatok egy-egy meghatározó egyéniség köré csoportosulva, főként kultúrházakhoz kötődve kezdtek el dolgozni és fejlődni, professzionális infrastruktúrát nélkülöző körülmények között. Lublinban és Gdańskban több társulat is alakult szinte egy időben. Így például a Gdański Teatr Tańca (új nevén W&M Physical Theatre) és a Teatr Dada von Bzdülów (1993). Csaknem húszéves fennállása alatt a szintén erős színházi gyökerekkel rendelkező Teatr Dada von Bzdülów Lengyelország egyik legizgalmasabb, állandóan megújuló és új utakat kereső táncszínházává nőtte ki magát. Ahogy Magdalena Gołaczyńska az „Odra” folyóiratban írta 1997-ben: *„Nem tesznek különbséget színész és táncos között, ezáltal a saját testükben rejlt lehetőségeket és a jelentésközvetítés többértelműségét kutatják.”* Lublinban először a Grupa Tańca Współczesnego Politechniki Lubelskiej (1993), majd az ebből formálódott, fizikai színház felé közelítő Lubelski Teatr Tańca (2001) kezdte meg működését, 2004-ben pedig elindult Tomasz Bazan – a Gardzienice Színházi Akadémia egykori növendéke – színház és tánc határán egyensúlyozó kísérlete, a Teatr Maat Projekt. A kisebb társulatok közül említést érdemel: a sopoti Patrz mi na usta (1995), valamint az erőteljes zenei kötődésű Kino Variatino (1998) és a butó táncon alapuló Teatr Amareya (2003) Gdańskban. A sziléziai Kaliszban hosszú éveken keresztül a helyi Kulturális és Művészeti Központ adott otthon Witold Jurewicz táncsoportjának, Teatr Tańca Alter-nek. 2008-tól ők is, akárcsak a gdański Teatr Dada von Bzdülów, Łódźban, a Teatr Nowy professzionális színházi keretei között folytatják munkájukat. A fővárosban, Varsóban, nehezebben rajzolódtak ki az erővonalak, az alkotók többnyire egymástól elszigetelve dolgoznak. A legmarkánsabb irányokat talán az Arnold Mindell folyamatorientált pszichológiáját (POP) alkalmazó Teatr Bretoncaffe, a Rafał Dziemidok nevével fémjelzett Grupa „Koncentrat” és a Sylwia Hanff által vezetett Teatr Ciala „Limen” képviselik.

Új tánc a régi sörgyárban (Stary Browar Nowy Taniec)

Meghatározó momentum a lengyel kortárs tánc fejlődésében a Poznańban 2004-ben elindított projekt, a Stary Browar Nowy Taniec. A régi sörgyárból átalakított bevásárlóközpont legfelső szintjén magántőkéből működtetett befogadótér és műhely kurátori pozícióját a fiatal, ambiciózus Joanna Leśniewska, a születőfélben lévő lengyel tánckritika mértékadó személyisége foglalta el. A központ struktúráját és profilját európai mintára hozta létre, s mindennekelőtt a posztmodern irányzatot továbbvivő, új, merész, a test – mozgás – érzékelés határait körbejáró, gyakran autotematikus, formailag kísérletező, konceptuális előadások megmutatkozásának adott benne helyet, melyek sok humorral, intelligens kérdésfelvetésekkel keresnek érintkezési felületet a kritikai művészettel és body art-tal. Hiánypótló hely jött létre ezzel a

lengyel táncszcénában, mely egyszerre vált alkalmassá több funkció ellátására: bemutakozási lehetőséget biztosított a hazai alkotóknak, új produkciók létrejöttét és népszerűsítését segítette, workshopokat és coaching projekteket szervezett hivatásos táncosoknak nemzetközi hírű vendégtanárok meghívásával, valamint szinte időkihagyás nélkül mutatta be a nemzetközi táncszcéna legkiemelkedőbb alkotóinak újabb és újabb munkáit.

A kortárs tánc jelenlegi helyzete

A kortárs tánc dinamikus fejlődése azt eredményezte, hogy az infrastrukturális és pénzügyi nehézségek ellenére jelenleg több tucat táncszínház, illetve táncegyüttes működik Lengyelországban. Ezek közül mindössze három rendelkezik intézményes háttérrel: a Kielecki Teatr Tańca, a Polski Teatr Tańca – Balet Poznański és a Śląski Teatr Tańca. A Kielcei Táncszínház jelentősége mindvégig alatta maradt a másik két központénak, az utóbbi években azonban ezek szerepe is gyengülni látszik – a művészi alkotómunka egyhelyben topog, a társulat működése hermetikussá vált. Fontos hangsúlyozni azonban azt is, hogy éppen ezek a korábbi, jelentőségüket veszítő központok (főként Bytom, Poznań és Kalisz) tették lehetővé a jelenleg megfigyelhető dinamikus erőátrendeződést, sajátos viszonyítási pontként is szolgálva a frissen színpadra lépő művészek számára. A ma igazán izgalmasnak mondható előadások az intézményes háttérrel nem rendelkező színházakban, vagy független művészeti központokban (művelődési házakban) jönnek létre. A nyolcvanas évek avíttnak vagy naivnak tűnő esztétikáját folytató, elbeszélő táncszínházai helyett egyre inkább az új tánc (*new dance*) és konceptuális tánc képviselői érdemelnek ki figyelmet maguknak. Ők a legfiatalabb (harmadik) nemzedék, akik valamely rangos nyugat-európai táncközpontban folytatták tanulmányaikat, és az ott, első kézből szerzett tudásukkal tértek vissza. Jellemzően egyénileg vagy művészeti kollektívában dolgoznak. Nem félnek a megmérettetéstől, sem a konfrontációtól, bátran vállalják egyéniségüket, alkotói énjüket. Stílusuk, formanyelvük meglehetősen különböző. Amiben közösek, hogy új reláció kialakítására törekcszenek a színpad és a nézőtér között, előszeretettel játszanak a közönség azon elvárásaival, hogy minek kellene a színpadon megtörténnie egy táncelőadás során. Visszafogottan bánnak technikai tudásuk és a tánc/test esztétikumának megmutatásával. Gyakran saját testük, emlékeik, tapasztalataik állnak figyelmük középpontjában mint az önidentitásról való gondolkodás kiindulópontjai. Autentikusság és autotematikusság, önirónia – ezekkel a fogalmakkal írható leginkább körül munkájuk.

Az intézményes kereteken kívüli lét az előadások formátumára is hatással volt. Nem véletlen, hogy az utóbbi évek „nagy befutói” szinte egytől egyig színházilag lecsupaszított szóló vagy duó produkciók. A kisebb lépték felé való elmozdulás – teret engedve egyúttal a kísérletezőbb munkára – a nagy együtteseknél is megfigyelhető. Még 1999-ben jött létre a PTT stúdiójaként az Atelier, a ŚTT kamaraszínházaként pedig a Laboratorium, ahol a társulat fiatalabb táncosai (később már nem csupán a társulat táncosai) készíthették el első koreográfiáikat. A legérdekesebb előadások éppen itt, a hibázásra is lehetőséget adó műhelymunka jellegű körülmények között születtek. Ugyancsak meghatározó volt ebben a folyamatban a Sary Browar Nowy Taniec 2006-ban elindított Solo Projektje. A program alapvető célkitűzése, hogy a kortárs tánc területén alkotó fiatal vagy pályakezdő művészeket segítse saját alkotói stílusuk, művészi hangjuk megtalálásában. 2008 óta a 3 hónapos rezidenciákhoz szakmai mentoráció is kapcsolódik – minden alkalommal más-más, nemzetközileg elismert koreográfus vesz részt a szóló projekt résztvevőinek kiválasztásában, és kíséri végig a táncosok mun-

káját. A kezdeményezés lényege nem is annyira a kész produktum létrehozásában, mint inkább magában az alkotófolyamatban rejlik. A Solo Projekt keretében eddig 17, egymástól gyökeresen eltérő esztétikájú, a koreográfus személyiségét és egyéni érdeklődését közép-pontba állító produkció született. A konceptuális táncot népszerűsítő program mottóját Jonathan Burrows brit koreográfus szavai adták: *„a tánchoz két lábra, két karra, de mindeneke-lőtt egy fejre van szükség”*.

Az elmúlt évet leginkább a disztribúció javulása jellemezte, ami főként a 2009-ben, 2010-ben keletkezett előadások továbbjátszási lehetőségeinek bővülését jelentette. Egyrészt tehát az alkotók kaptak lehetőséget arra, hogy ne csak egyszer vagy kétszer, és ugyanabban a környezetben játsszák a többnyire projektámogatás keretében létrejött (tehát véges büdzsés) darabjaikat, másrészt olyan közösségek is hozzáfértek a kultúra e szeletéhez, ahol korábban a kortárs tánc nem, vagy kevésbé volt jelen.

Autonómmá válásával egy időben a kortárs tánc egyre gyakrabban képviselteti magát színházi fesztiválokon is – színház és tánc útjai tehát újra összetalálkoznak. A hagyományokkal szembe fordulva, vagy azokat művészileg továbbfejlesztve, átértelmezve, de egy dologban biztosak lehetünk: a kortárs tánc saját lehetőségeit próbálja tágítani és újabb befogadó rétegeket céloz meg, aminek következtében jelenleg is erőteljes átalakulásban van.

Lengyel Táncplatform

Lengyelország mint „kultúrexportőr” először 2003-ban Varsóban, az első Lengyel Táncplatform megszervezése által került be a nemzetközi köztudatba. A következő ilyen alkalomra azonban 5 teljes évet kellett várni. 2008-ban Anna Hryniewiecka (Centrum Kultury Zamek) és Joanna Leśniewska (Art Stations Foundation) együttes összefogásának eredményeként Poznańban reaktiválódott a Lengyel Táncplatform, és ezzel be is írta magát a nemzetközileg számon tartott táncsemények listájába. Az azóta két évente megrendezésre kerülő platform az elmúlt időszak legfigyelemreméltóbb táncprodukcióit mutatja be egy főként külföldi szakértőkből (színház- és fesztiváligazgatók, kurátorok, tánckritikusok) álló szakmai publikumnak. Az esemény egyúttal alkalom az egyébként eléggé megosztott és polarizált lengyel táncszakmának is a találkozásra és tapasztalatcserére.

A 2012-es platformra június végéig lehet jelentkezni, a 3-tagú szakmai zsűri szeptemberben tart előszelekción és teszi közzé a programba beválogatott fellépők névsorát.

A Zene és Tánc Intézete

A kortárs tánc helyzetéről és küldetéséről folytatott hosszas vitát követően 2010. október 1-jén Bogdan Zdrojewski, a Lengyel Köztársaság kulturális és nemzeti örökség minisztere felavatta a Zene és Tánc Intézetét Varsóban. A párosítás nekünk, magyaroknak talán kicsit szokatlan, a lengyel pályázati struktúrában azonban mindig is a zenével összefonódva létezett a táncszakma. Az intézet feladata, hogy infrastrukturális, szervezeti és pénzügyi háttérrel biztosítson a szakmának, kidolgozzon egy átlátható pályázati rendszert, ellássa a táncörökség megőrzésének feladatát (dokumentálás, archiválás), tájékoztató, népszerűsítő funkciót töltsön be, felügyelje a szerzői jogokat, segítse a produkciók és koprodukciók létrejöttét, szakmai továbbképzéseket és workshopokat szervezzen. Mindemellett elkerülhetetlen az elméleti kom-

petenciák (tánckritika, kurátori rendszer) fejlesztése és a kutatás, mert ezek szolgálnak a professzionális önreflexió alapjául.

Lengyel kortárs tánc Magyarországon

A kortárs lengyel tánc mindeztidáig sajnos alig-alig van jelen a hazai köztudatban. A kilencvenes évek végén, kétezres évek elején egy-egy darabjával ugyan bemutatkozott a Gdański Teatr Tańca, a Śląski Teatr Tańca és a Teatr Dada von Bzdülów, illetve ekkortájra tehető Rafał Dziemidok Bozsik Yvette Társulattal való együttműködése is, ez azonban még kevésnek bizonyult ahhoz, hogy mélyebb lenyomatot hagyjon a magyar kortárs tánc szövetében. Az elmúlt évtizedet tekintve sem sokkal jobb a helyzet: 2007-ben a Polski Teatr Tańca „Farsang és Böjt viadala” c. darabja kapott meghívást Debrecenbe; 2008-ban és 2010-ben a Teatr Bretoncaffe mutatkozott be Budapesten és Pécsen a „Slam.In” c. produkcióval; 2011-ben pedig a Teatr Dada von Bzdülów „Magnolia” c. előadása volt látható a Café Budapest – Kortárs Művészeti Fesztivál keretében. A Magyar Mozdulatművészeti Társulat (Pálosi István, Fenyves Márk) által szervezett SzólóDuó Nemzetközi Táncfesztiválon 2005 óta rendszeresen lépnek fel lengyel előadók, főként az időközben zsűritagként és lengyel előválogatóként is közreműködő, egykori fesztiváldíjas Anna Piotrowska (Fundacja Rozwoju Tanca „Eferte”, Teatr Tanca „Mufmi”) táncos, koreográfus személyének köszönhetően. 2009-ben a legjobb szóló díját a lengyel Aleksandra Dziurosz nyerte el. A Műhely Alapítvány és a MU Színház által közösen szervezett improvizációs alkotóműhely, az Ismeretlen kutatása program keretében két fiatal lengyel táncművészt ismerhetett meg a magyar közönség: Jakub Truszkowski Ernst Süss videoművésszel dolgozott együtt *bodyScapes* című memória-játékán; Anna Nowicka pedig Szenteleki Dórával készített közös darabot. Az új utakat kereső lengyel *new dance* 2010 óta az L1 Kortárs Táncfesztiválon, illetve új nevén L1danceFest-en képviselteti magát. Itt volt látható a lengyel konceptuális tánc két kulcsfontosságú munkája: Dominika Knapik „Hogy tetszem?” és a Towarzystwo Gimnastyczne „Semmi” című darabja. 2011-ben a lengyel EU-elnökség kapcsán kiemelt fókuszot kaptak a lengyel produkciók a fesztiválon: Agata Maszkiewicz „Polska”, Malgorzata Haduch „Zona Segura” és Anna Steller „Delia” című munkája egyedülálló betekintést engedett a lengyel *new dance* aktuális kérdésfelvetéseibe. A jövőben remélhetőleg gyakoribbak lesznek az alkotói együttműködések is, amire ösztönző példa lehet Ladjánszki Márta a lengyel konceptuális tánc ikonjára, a Sary Browar Nowy Taniec kurátorára, Joanna Lesnierowskára készített szólókoreográfiája, melynek bemutatója 2012 márciusában volt Budapesten és Poznańban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Julia Hoczyk: Táncszínház AD 2008. Folytatás és új remények (Teatr tańca AD 2008. Nadzieje i kontynuacje), kultura enter, 2008/augusztus
- Jadwiga Majewska, Joanna Szymajda: Riport a kortárs táncról (Raport o tańcu współczesnym), 2009
- Joanna Leśnierowska, Małyszra várva (Czekając na Małyszka), Didaskalia 2006 nr 75.
- Witold Mrozek: Platformon a lengyel tánc (Polski taniec na platformie), Didaskalia 2010, nr 100.
- Adela Prochyra: Új jelenségek a lengyel színpadi táncban (Nowe zjawiska w polskim tańcu teatralnym), taniempolska.pl 2011